

De fictie van een Groen Nationaal Inkomen

STEVEN KEUNING

*Hoofd Nationale Rekeningen bij het
Centraal Bureau voor de Statistiek**

Nationaal Inkomen

De Nationale Rekeningen geven een overzicht van de feitelijke economische gebeurtenissen in een land gedurende een bepaalde periode. Zo kan het Nationaal Inkomen van Neder-

land beschouwd worden als de som van alle inkomens die in ons land verdiend worden. Het Nationaal Inkomen wordt berekend volgens nauwkeurig omschreven criteria, te vergelijken met de voorschriften voor de vaststelling van het belastbaar inkomen van individuen. De criteria die worden gehanteerd in de Nationale Rekeningen zijn vastgelegd in gezamenlijke richtlijnen van de Verenigde Naties, de Europese Unie, het IMF, de OESO en de Wereldbank. Deze universele standaard fungeert in feite als de wereldtaal van de (macro-)economie.

Het Nationaal Inkomen bepaalt onder andere de financiële draagkracht van een land. Op basis van dit cijfer wordt dan ook de jaarlijkse afdracht van ons land aan de Europese Unie vastgesteld. De Nationale Rekeningen kunnen dus onder meer worden beschouwd als het nationale belastingformulier. Daarnaast zijn de Nationale Rekeningen het belangrijkste gegevensraamwerk voor de modellen van het Centraal Planbureau en andere onderzoeksinstituten in ons land. Tevens zijn de EMU-criteria voor het financieringstekort en de staatsschuld expliciet gebaseerd op de Nationale Rekeningen. De kwaliteit van de Nationale Rekeningen in ons land wordt jaarlijks geverifieerd door de Europese Commissie.

Voor individuen vormt hun inkomen waarschijnlijk een belangrijke bepalende factor van hun behoeftebevrediging. Tegelijkertijd hechten mensen ook veel waarde aan zaken die niet in geld worden uitgedrukt, zoals het leefmilieu, het resultaat van onbetaalde huishoudelijke werkzaamheden en de vrije tijd. Ook op macro-niveau kan het Natio-

Het Nationaal Inkomen kan niet worden gelijkgesteld met de nationale welvaart. Dit wordt nog onvoldoende beseft. Zo worden wel eens onjuiste conclusies getrokken uit de vrij bescheiden plaats van ons land op de Europese ranglijst van landen naar inkomen per hoofd van de bevolking. Dit verkeerde gebruik van het Nationale-inkomencijfer heeft ook wel geleid tot een aandrang vanuit sommige actiegroepen en politici om dit cijfer te 'corrigeren' voor allerlei positieve en negatieve welvaartseffecten die er nu niet zijn inbegrepen. Een bekend voorbeeld is het idee om een hypothetisch geldbedrag voor onbetaalde huishoudelijke arbeid bij dit cijfer op te tellen. De meest geuite wens is evenwel de constructie van een zogenaamd Groen Nationaal Inkomen. In dit cijfer zou dan een denkbeeldig geldbedrag voor onbetaalde milieukosten in mindering gebracht moeten worden op het Nationaal Inkomen.

Hoe sympatiek deze gedachte op het eerste gezicht ook mag overkomen, in de praktijk zouden dergelijke berekeningen betekenen dat statistici op de stoel van de politici gaan zitten. Bijvoorbeeld indien aangenomen wordt dat het huidige milieubeleid precies de voorkeur van onze bevolking voor een schoon milieu weerspiegelt, dan is het Groen Nationaal Inkomen ruwweg gelijk aan het echte Nationaal Inkomen. Een andere voorkeur voor een schoon milieu is echter niet onomstotelijk meetbaar, terwijl de berekening van een Groen Nationaal Inkomen toch sterk afhankelijk is van een veronderstelling over de prijs die men had willen betalen voor een schoon milieu. Dit wordt hieronder kort uitgewerkt. Voordat evenwel een evenwichtig oordeel kan worden gegeven over het nut van een aanpassing van het Nationaal-inkomencijfer, is het nodig om de betekenis en de berekeningswijze van dit cijfer kort uiteen te zetten.

naal Inkomen niet worden gelijkgesteld met de nationale welvaart. Derhalve is het gewenst dat de Nationale Rekeningen worden uitgebreid met gegevens die een beter begrip van de welvaartsontwikkeling mogelijk maken. Ten behoeve van een snel inzicht in de belangrijkste trends is het tevens nodig om deze gegevens samen te vatten in een beperkt aantal kernindicatoren. Een bekend voorbeeld is het werkloosheidscijfer. Dit cijfer heeft een zelfstandige politieke betekenis; voor zover ons bekend, bestaat er geen behoefte aan een verrekening van de werkloosheid met het Nationaal Inkomen, ofschoon het welvaartsverlies van werkloosheid beduidend groter is dan het directe gemis aan toegevoegde waarde.

Kortom, het is van belang te beseffen dat voor een goed inzicht in de welvaartsontwikkeling het Nationaal Inkomen en het Bruto Binnenlands Produkt (BBP) dienen te worden aangevuld met een beperkt aantal (sociale en milieu-)kernindicatoren die niet in geld worden uitgedrukt. Zo is de laatste jaren het gemiddeld aantal uren per werkende in Nederland sterker gedaald dan in de ons omringende landen. Dit komt vooral door het relatief grote aantal deeltijdwerkers in ons land. Als we aannemen dat werken in deeltijd doorgaans op een bewuste keuze berust en, sterker nog, dat velen in de ons omringende landen ook graag in deeltijd zouden willen werken als ze daar de kans voor kregen, dan is de tijdsbesteding per land ook van belang in een analyse van de internationale welvaartsontwikkeling. Hierdoor zou blijken dat de daling van ons land op de Europese ranglijst van landen naar inkomen per hoofd van de bevolking gepaard is gegaan met een grotere toename van de vrije tijd in Nederland. Bij een soortgelijke ranglijst van de nationale welvaart zou ons land dus wellicht op een hogere plaats belanden.

Een informatiesysteem voor economie en milieu

De meeste milieu-problemen komen slechts zeer ten dele tot uiting in het Nationaal Inkomen. Dit komt omdat voor deze problemen niemand iets in rekening gebracht is. Overigens, zodra de milieueffecten wel een echte prijs krijgen, dan wordt dit ook weerspiegeld in de standaard Nationale Rekeningen en in de graadmeters die daarvan zijn afgeleid. Tevens geven de Nationale Rekeningen een

beschrijving van de feitelijke economie en niet van een soort optimaal functionerende economie. Dus als de overheid de aardgasopbrengsten als lopende inkomsten heeft geboekt, gaat het CBS niet oordelen of dit ten onrechte is gebeurd. Immers, als deze opbrengsten niet als inkomsten waren geboekt, zouden de overheidsfinanciën er een stuk slechter voorgestaan hebben en dit zou vervolgens tot een ander beleid hebben geleid dan in werkelijkheid is gevoerd.

Een soortgelijke redenering gaat op voor de afschrijvingen van bedrijven. Bij het vaststellen van de prijzen, het betalen van belastingen, het uitkeren van dividenden, het doen van investeringen, enz. hebben bedrijven alleen rekening gehouden met een afschrijving op kapitaalgoederen. Zowel hun prijzen als hun economische beslissingen zouden anders geweest zijn, als ze de door hen veroorzaakte milieuschade daadwerkelijk als kosten hadden ingeboekt. Indien daarentegen het CBS opeens deze schade wel als kosten zou gaan beschouwen, dan zouden ook de macro-economische effecten van een dergelijke boeking gesimuleerd moeten worden. Het domweg aftrekken van fictieve geldbedragen voor milieukosten van het feitelijke Nationaal Inkomen komt neer op appels en peren vergelijken.

Wel komt een aantal milieuproblemen reeds tot uiting in een achteruitgang van ons nationaal vermogen. Vandaar dat het CBS momenteel met voorrang werkt aan het opstellen van de Nationale Balans. Op deze balans wordt een eventuele waardevermindering als gevolg van milieueffecten geregistreerd, voor zover dit activa betreft waar eigendomstitels voor bestaan. Dit betreft bijvoorbeeld de olie- en gasreserves. Met ingang van de Miljoenennota 1997 zal overigens ook de Staatsbalans conform de Nationale-rekeningenconcepten worden samengesteld. Tegelijkertijd moet worden beseft dat bijvoorbeeld de achteruitgang van de luchtkwaliteit niet op de Nationale Balans geregistreerd kan worden. De waarde van de lucht is immers ten principale onmetelijk.

Om beleidsmakers toch de mogelijkheid te bieden een goede afweging tussen economie en milieu te maken, is recentelijk bij het CBS een nieuw informatiesysteem ontwikkeld. Dit is de zogenaamde milieumodule bij de Nationale Rekeningen, ook wel NAMEA genoemd. Op basis van de NAMEA

* Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven

kunnen de relaties tussen economie en milieu in kaart gebracht en geanalyseerd worden. De NAMEA bevat milieu-indicatoren in fysieke eenheden die volledig consistent zijn met het werkgelegenheidscijfer en met de economische indicatoren die in geld worden uitgedrukt (bijvoorbeeld Nationaal Inkomen, betalingsbalanssaldo, financieringstekort). Momenteel bevat de NAMEA milieu-indicatoren voor het broeikas-effect, de aantasting van de ozonlaag, de verzuring, de vermesting en het afvalprobleem. Deze indicatoren zijn ontleend aan de milieuthema's die zijn ontwikkeld bij het Ministerie van VROM. Deze thema's sluiten rechtstreeks aan bij de doelstellingen voor het milieubeleid zoals die in Nederland zijn verwoord in de Nationale Milieubeleidsplannen en wereldwijd tijdens de Rio-conferentie (bijvoorbeeld de norm voor emissiereductie van broeikasgassen). Op deze wijze wordt een integrale afweging van financieel-economisch en milieu-beleid vergemakkelijkt.

De NAMEA wordt ieder jaar samengesteld en gepubliceerd in het kader van de Nationale Rekeningen van het CBS. Dit betekent dat het CBS de milieu-veranderingen toont als een onlosmakelijk onderdeel van de macro-economische rapportage. Hierbij worden bijvoorbeeld de bijdragen van iedere bedrijfstak aan het BBP, aan de export, aan de werkgelegenheid en aan de vijf bovengenoemde milieuproblemen met elkaar vergeleken. Wellicht nog belangrijker is dat ook de volumeveranderingen van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid per bedrijfstak worden vergeleken met de wijzigingen in de veroorzaakte milieudruk. Dit geeft een beeld van de ontwikkeling van de milieuefficiëntie in iedere bedrijfstak. Het CBS is van plan om dit informatiesysteem verder uit te breiden door er ook sociale factoren en indicatoren (werkloosheid per opleidingsniveau en geslacht, inkomensverdeling, en dergelijke) in op te nemen.

Onlangs heeft de Europese Commissie in een officiële mededeling aan de Europese Raad en het Europees Parlement voorgesteld om op korte termijn een Europees systeem van geïntegreerde economische en milieurekeningen te ontwikkelen dat lijkt op het Nederlandse NAMEA-systeem. Inmiddels heeft Eurostat, het Europese Bureau voor de Statistiek, middelen beschikbaar gesteld zodat binnen één jaar een NAMEA-achtig systeem voor zo veel mogelijk lidstaten beschikbaar komt. NAMEA's worden momenteel ontwikkeld in Zweden, het Verenigd Koninkrijk, Japan, Duits-

land en Denemarken. Het NAMEA-systeem vormde ook de basis voor de recentelijk verschenen studie over Duurzame Economische Ontwikkelings-scenario's (DEOS) tot 2030. Het Centraal Planbureau bestudeert of het NAMEA-formaat bruikbaar is voor de komende lange-termijnverkenning. Bij het CBS is aangetoond dat de NAMEA ook gebruikt kan worden voor een modelberekening van een Groen Nationaal Inkomen.

Groen Nationaal Inkomen

Het onderzoek Berekening Duurzaam Nationaal inkomen (DNI) wordt sinds 1 februari 1991 door het CBS uitgevoerd. Het doel is om te komen tot een deelinindicator voor de welvaart, die niet alleen is gebaseerd op de betaalde produktie van goederen en diensten, maar ook op de beschikbaarheid van ongeprijsde milieufuncties (gebruiksmogelijkheden van het milieu voor de mens). De te berekenen grootte is uiteraard nog steeds een onvolledige indicator voor de welvaart. Eraan ontbreken nog de welvaartseffecten van variabelen zoals werkgelegenheid, onbetaalde arbeid en vrije tijd.

Al dergelijke samengestelde welvaartsindicatoren, waarbij feitelijke fysieke effecten worden omgerekend in fictieve geldbedragen, kunnen niet worden ingepast in het systeem van de Nationale Rekeningen. Dergelijke samengestelde indicatoren bieden op zich ook géén handvat voor analyses of beleidssimulaties ten behoeve van een betere afweging van deze welvaartsaspecten. Daarnaast leidt de berekening van dergelijke indicatoren wellicht ook tot een te grove benadering om concreet in beleid te kunnen worden gebruikt, bijvoorbeeld als taakstelling. De beoogde rol is die van een signaalfunctie, vergelijkbaar met een stemmingsindicator.

In een welvaartsindicator die zowel de beschikbaarheid van milieufuncties als de beschikbaarheid van door de mens geproduceerde goederen en diensten weergeeft, dienen alle componenten met de juiste gewichten in het totaal te worden opgenomen. Zowel voor alle geprijsde goederen en diensten als voor alle ongeprijsde milieufuncties dienen hierbij de marktprijzen te worden vervangen door zogenaamde schaduwrijzen. Deze schaduwrijzen geven de schaarsteverhoudingen weer. Zij zijn ontleend aan een welvaartsmaximalisatie bij een beperkte beschikbaarheid en een onderlinge afhankelijkheid van goederen en milieufuncties. Hieruit volgt dat voor de berekening van de uitgebreide indicator een model moet worden gebruikt.

De manier waarop de welvaart afhankelijk is van de goederen en de milieufuncties, kan op verschillende manieren in het model worden gebracht. Indien bijvoorbeeld wordt verondersteld dat het huidige milieubeleid optimaal is, dan zullen de hoeveelheden en de prijzen van geproduceerde en geconsumeerde goederen in het model niet (veel) afwijken van de feitelijke hoeveelheden en marktprijzen in het onderzoeksjaar. De samengestelde welvaartsindicator is dan (bij benadering) gelijk aan het Nationaal Inkomen.

Een andere manier om de welvaart te beschrijven gaat uit van een absolute preferentie voor duurzaamheid. Een dergelijk cijfer wordt wel een duurzaam nationaal inkomen (DNI) genoemd. In deze benadering zijn de werkelijke productie en consumptie vervangen door niveaus met een milieudruk die zodanig lager is dat het regeneratievermogen van de natuur de milieufuncties in stand kan houden. Hierbij kan worden verondersteld dat alleen thans bekende technologieën worden toegepast en dat de werkgelegenheid niet kan toenemen om duurzaamheid te bereiken (bijvoorbeeld als gevolg van een grotere binnenlandse productie van filters). Tevens moeten veronderstellingen gemaakt worden voor alle prijselasticiteiten en gedragsreacties van producenten en consumenten. Een bijkomend probleem bij de constructie van een dergelijke indicator is dat vaak wordt betoogd dat duurzaamheid een subjectief begrip is (WRR, CPB). In dat geval zouden statistici feitelijk op de stoel van de politici gaan zitten indien zij duurzaamheidsgrenzen zouden vaststellen. In elk geval is duidelijk dat het cijfer in hoge mate wordt beïnvloed door de

duurzaamheidsgrenzen die worden verondersteld. De berekeningsmethode van een dergelijk DNI heeft als gevolg dat een in de tijd wijzigend verschil tussen DNI en het standaard Nationaal Inkomen niet zonder meer zou wijzen op meer of minder milieuschade. Immers, als gevolg van technologische ontwikkeling kunnen de hypothetische uitgaven voor een duurzaam behoud van milieufuncties afnemen.

Te publiceren resultaten van de berekeningen moeten verdedigbaar zijn, zowel met betrekking tot de theorie als tot de uitwerking. Aangezien op alle onderdelen aanmerkingen mogelijk zullen zijn, zowel op de gehanteerde duurzaamheidsgrenzen, als op de uitkomsten van de modelbenadering, zal het niet mogelijk zijn om slechts één DNI-cijfer te publiceren. Wel kunnen wellicht de waarden van de indicator bij alternatieve veronderstellingen worden weergegeven. Daarnaast is het model dat wordt gebruikt om een duurzaamheidsindicator voor het verleden te berekenen wellicht ook bruikbaar om scenario's voor een duurzame toekomst mee op te stellen. Op den duur zouden dergelijke toekomstverkenningen wel eens de belangrijkste uitkomst van het gehele project kunnen zijn.

In elk geval zal de dynamiek van de samenhang tussen milieu en economie jaarlijks blijken uit de Nationale Balans en het NAMEA-systeem. Dat NAMEA-systeem kan tevens dienen als gegevensraamwerk voor algemene beleidsanalyses en toekomstverkenningen, zodat in dergelijke analyses de consequenties voor de milieudruk steeds worden toegevoegd aan het bekende lijstje sociale en economische indicatoren.

Tabel 1: Economische en sociale kernindicatoren voor Nederland

	Eenheid	1991	1992	1993*	1994*
MACRO-ECONOMISCHE KERNCIJFERS					
Netto nationaal inkomen per hoofd van de bevolking (volume-mutatie)	%	1,1	0,3	-0,5	3,0
Consumentenprijs (mutatie)	%	3,1	3,2	2,6	2,7
Geregisteerde werkloosheid	% beroepsbevolking	5,4	5,3	6,5	7,5
Saldo lopende transacties met het buitenland	miljard gulden	18,7	17,8	25,4	26,8
Inkomensongelijkheid tussen individuele huishoudens	theil-index	0,176	0,176	0,180	0,186
DRUK OP HET MILIEU					
Mutatie emissies die bijdragen aan:					
broeikaseneffect	%	2,2	-0,9	-1,0	-1,2
ozonlaagaantasting	%	-15,5	-20,1	-32,0	-44,5
verzuring	%	-0,1	-11,7	-0,6	-1,8
vermesting	%	-0,3	-0,8	-	-
gestort afval	%	-2,1	-3,7	-2,3	-
SOCIALE ASPECTEN					
Levensverwachting	jaren	77,2	77,3	77,0	77,4
Aantal geweldsdelicten	% bevolking > 14 jaar	-	8,0	7,0	7,1
Bevolking met (zeer) goede gezondheid	% totale bevolking	80,9	81,8	80,6	80,6
Personen met minimaal mavo/lbo als hoogst behaalde onderwijsniveau	% bevolking 15-64 jaar	81,3	82,7	83,5	84,1
DEMOGRAFIE BEVOLKING					
Omvang bevolking	1000	15070	15184	15290	15382
Migratie-overschot	% totale bevolking	0,42	0,38	0,39	0,24
Gemiddelde huishoudensgrootte	personen	2,40	2,38	2,36	2,35
DEMOGRAFIE BEDRIJVEN					
Faillissementen		4075	5045	6428	6464
Oprichtingen		-	24400	29200	-
ARBEID					
Totale arbeidsvolume (mutatie)	%	1,3	1,0	-0,2	0,1
Arbeidsinkomensquote marktsector excl. delfstoffenwinning ¹	%	82,2	84,2	86,4	83,6
Betaalde uren per baan per jaar		1446	1438	1429	1421
Niet-actieven ten opzichte van actieven ¹	%	81,6	81,3	83,2	82,9
PRODUKTIE					
Bruto binnenlands produkt (volumemutatie)	%	2,3	2,0	0,2	2,7
Bezettingsgraad industrie	%	84,2	83,2	80,7	83,6
Arbeidsproductiviteitsmutatie	%	1,2	0,7	0,6	2,4
INKOMEN, BESTEDINGEN EN BESPARINGEN					
Netto beschikbaar inkomen van huishoudens (waardemutatie)	%	2,6	6,4	2,1	3,7
Consumptieve bestedingen (volumemutatie)	%	2,8	2,4	0,8	1,9
Investerings in vaste activa (volumemutatie)	%	0,2	0,6	-3,1	3,0
Netto nationale besparingen	% netto beschikbaar inkomen	15,2	13,9	13,1	14,4
OVERHEID					
Vorderingentekort overheid	% BBP	2,9	3,9	3,2	3,2
Collectieve lastendruk ¹	% BBP	46,7	46,3	47,0	45,1
Bruto overheidsschuld (ultimo)	% BBP	78,8	79,6	81,3	78,0
WISSELKOERS EN RENTESTAND					
Effectieve koers ten opzichte van concurrenten (mutatie) ¹	%	-1,1	3,5	1,7	1,4
Effectieve koers ten opzichte van leveranciers (mutatie) ¹	%	-0,8	2,6	2,3	0,7
Lange rente ²	%	8,7	8,1	6,4	6,9

1. Bron: CPB

2. Bron: DNB